

УДК 378.1:371.13:81

Ольга Осова, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедри іноземної філології
Комунального закладу "Харківська гуманітарно-педагогічна академія"
Харківської обласної ради

ІНОЗЕМНІ МОВИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНИ

Нині для забезпечення ефективності освітньої діяльності необхідно враховувати загальноєвропейські та національні тенденції розвитку суспільства, які є підґрунтям змін в освіті. У дослідженні розкрито основні сучасні пріоритети системи підготовки майбутніх учителів. Визначено, що іноземні мови в системі підготовки майбутніх учителів акумулюють в собі значний освітній, виховний та розвивальний потенціал, спрямований на підвищення рівня загальної та професійної культури, культури мислення, іншомовної комунікації, забезпечують гармонійну взаємодію майбутнього вчителя із глобалізованим інформаційно-технологічним суспільством, уміння орієнтуватися в загальнокультурному та духовному контексті сучасного суспільства, здійснення діалогу культур.

Ключові слова: іноземна мова, система професійної підготовки, майбутні вчителі, іншомовна комунікативна компетенція.

Лит. 8.

Ольга Осоява, кандидат педагогических наук, доцент, кафедри иностранной филологии
Комунального учреждения "Харьковская гуманитарно-педагогическая академия"
Харьковского областного совета

ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УКРАИНЫ

Сегодня для обеспечения эффективности образовательной деятельности необходимо принимать во внимание общеевропейские и национальные тенденции развития общества, которые являются основанием изменений в образовании. В исследовании раскрыты основные современные приоритеты системы подготовки будущих учителей. Выявлено, что иностранные языки в системе подготовки будущих учителей аккумулируют в себе значительный образовательный, воспитательный и развивающий потенциал, направленный на повышение уровня общей и профессиональной культуры, культуры мышления, иноязычной коммуникации, обеспечивают гармоничное взаимодействие будущего учителя с глобализированным информационно-технологическим обществом, умение ориентироваться в общекультурном и духовном контексте современного общества, осуществлять диалог культур.

Ключевые слова: иностранный язык, система профессиональной подготовки, будущие учителя, иноязычная коммуникативная компетенция.

Olha Osova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Foreign Language Department
Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council

THE FOREIGN LANGUAGES IN THE SYSTEM OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINE

Nowaday, the effective educational activity requires taking into consideration the common European and national tendencies of social development, which is the basis of changes in the educational area. The research concerns the main modern priorities in the system of future teachers' training. Current conditions make the foreign language communication a significant component of specialists' future professional activity. Consequently, the role of the academic discipline "Foreign Language" is becoming more and more important in the system of specialists' training in general, and for future teachers in particular.

It has been determined that foreign languages in the system of future teachers training bear the significant educational and developmental potential directed to increasing the level of general and professional culture, thinking culture, foreign language communication. Foreign languages ensure harmonious interaction of future teachers with the globalized information technological society, skills to orient in general cultural and mental context of the modern society, perform the dialogue of cultures.

It has been established that the national standard of foreign languages learning is characterized by searching of modern approaches and methods of foreign language teaching under the conditions of humanization of education, the realization of which leads to future teachers' intercultural communication. This problem causes the tendency to educate a polycultural personality who can perceive and understand the cultural peculiarities of other nations, which creates prerequisites of successful interaction and interpenetration of

different cultures. The research states that the idea to treat education from the positions of cultural interaction became popular among the scientists at the end of the last century and is being actively developed now.

Keywords: the foreign language, the system of professional training, the future teachers, the foreign language communicative competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан популяризації іноземних мов з тенденціями, що означилися в їх вивченні висуває нові вимоги до професійної підготовки випускника та його особистісних якостей. Серед значущих – глибокі професійні знання та вміння, здатність до їх глибокого застосування, комунікабельність, готовність до самовдосконалення, творча активність. Конкурентоспроможність сучасного спеціаліста визначається не тільки його високою кваліфікацією у професійній сфері, але й готовністю вирішувати професійні задачі в умовах іншомовної комунікації.

Оскільки навчальна дисципліна “Іноземна мова” за своєю метою є інтегративною, а за предметним змістом – міждисциплінарною, вона має сприяти розширенню освітнього кругозору студентів, соціалізації особистості майбутніх спеціалістів, підготовці їх до життя в умовах багатонаціонального та полікультурного світу [4].

У сучасних умовах іншомовне спілкування стає суттєвим компонентом майбутньої професійної діяльності фахівця, через що значно зростає роль дисципліни “Іноземна мова” в системі підготовки фахівців, та майбутніх учителів зокрема.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблем вивчення іноземної мови в процесі навчання були присвячені роботи О. Єльнікової, Г. Коберника, О. Коберника, Т. Кравченко, М. Крайньої, Г. Кривчикової, В. Мельника, Л. Пироженка, О. Пометун та інших. Проблеми, пов'язані з іншомовною професійною освітою, висвітлено в працях М. Багдасаряна, Н. Валєєвої, у яких дається аналіз підходів до питання вивчення іноземних мов, розглядаються проблеми відбору змісту освіти й диференційований підхід до розробки моделей мовної поведінки фахівців різного профілю.

Разом із тим, як свідчить проведене дослідження, потенціал іноземної мови в системі підготовки майбутніх учителів вивчено недостатньо.

Мета статті – висвітлити важливість іноземної мови, що є каналом для залучення українського народу до цивілізаційного прогресу, а також її значний потенціал, спрямований на підвищення рівня загальної та професійної культури, культури

мислення, здатності до міжкультурної комунікації майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, метою навчання іноземних мов у педагогічних ВНЗ є досягнення рівня, достатнього для практичного використання іноземної мови у майбутній професійній діяльності [5].

Підготовка вчителів у вітчизняних ВНЗ здійснюється відповідно до чинних освітньо-кваліфікаційних характеристик і навчальних програм підготовки фахівців з іноземних мов.

Кафедри педагогіки, психології, методики навчання іноземних мов забезпечують психолого-педагогічну, методичну та практичну підготовку майбутніх вчителів іноземної мови відповідно до вимог державних стандартів педагогічної освіти. Післядипломна професійна освіта вчителів іноземної мови передбачає безперервне фахове вдосконалення, забезпечує поглиблення, розширення та оновлення їх професійних знань, умінь і навичок на основі здобутої раніше освітньо-професійної підготовки та набутого практичного досвіду. Вона здійснюється факультетом післядипломного стажування, а також через аспірантуру, докторантуру, самоосвіту.

Рівень підготовки випускників ВНЗ відповідає вимогам державних стандартів. Підготовка фахівців з іноземних мов здійснюється для таких освітніх рівнів: початкова загальна освіта, базова і повна загальна середня освіта, базова і повна вища освіта. Випускникам ВНЗ відповідно надається кваліфікація вчителя початкової, основної та старшої школи, а після закінчення магістратури – викладача вищого навчального закладу.

Враховуючи необхідність підготовки вчителів іноземної мови до роботи в основній та малокомплектній старшій середній школі, забезпечення конкурентоздатності на ринку праці, навчання майбутніх педагогів здійснюється у деяких ВНЗ за подвійними спеціальностями. Спеціальності інтегровані з урахуванням спорідненості галузей наук, які відображені в змісті навчальних предметів, видів педагогічної діяльності в середній школі і позашкільних навчальних закладах й обсягу часу, передбаченого на вивчення відповідних навчальних дисциплін: мова та література (дві іноземні мови), – іноземна мова; практична психологія, – іноземна мова; українська мова та література.

Фахова підготовка у ВНЗ спрямовується на створення необхідних умов для оволодіння студентами теоретичними знаннями зі спеціальності “Іноземна мова”, вироблення практичних умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності вчителя іноземної мови. Зміст фахової підготовки визначається:

- фундаментальними навчальними дисциплінами спеціальності. Це такі дисципліни: вступ до мовознавства; вступ до літературознавства; загальне мовознавство; латинська мова; історія мов; історія зарубіжної літератури, основи інформатики тощо;

- навчальними дисциплінами фахового спрямування: теоретична граматики, теоретична фонетика, лексикологія, стилістика, теорія і практика перекладу, лінгвокраїнознавство, історія, географія, культура країни, мова якої вивчається, практика усного та писемного мовлення тощо;

- навчальними дисциплінами з методики викладання відповідної іноземної мови: методика навчання іноземної мови в початковій та основній школах; методика навчання іноземної мови у старшій школі; методика навчання іноземної мови у вищій школі тощо.

Одним із напрямів програми навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах є спрямованість на спеціалізацію та майбутню професійну діяльність студентів [8]. Відповідаючи радикальним змінам, що здійснюються в національній системі вищої освіти в Україні, які були започатковані процесом інтеграції країни в європейський простір вищої освіти, навчальні програми іноземних мов спрямовані на “формування у студентів професійної мовної компетенції, що сприятиме їхньому ефективному функціонуванню у культурному розмаїтті навчального та професійного середовища” [6, 2].

Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI ст.) передбачає формування національно-мовної особистості, що володіє даром слова – усного і писемного, умінням вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами під час сприйняття, створення висловлювань у різних сферах, формах і стилях і жанрах мовлення, тобто забезпечення її всебічної мовленнєвої компетенції [3].

За визначенням лінгво-дидактичного словника, компетенція – це сукупність знань, навичок і вмінь, які формуються в процесі навчання тієї чи іншої дисципліни, а також здатність до виконання певної діяльності. У контексті нашого дослідження представляє інтерес лінгвістична компетенція, яка складається зі знання мовного, а саме лексичного,

матеріалу та мовленнєвих навичок володіння цим мовним матеріалом у процесі підготовки майбутніх учителів.

Факт входження України у 1996 році до Ради Європи визначає необхідність погодження освітніх стандартів України з загальноєвропейськими освітніми стандартами.

Рада Європи висунула та активно підтримує концепцію європейської освіти, що заснована на ідеї “спільного європейського дому”. Її ідеологи виходять із того, що Європа – це спільнота, що має спільні духовні витoki і цінності. І відповідно, європейський світогляд має ґрунтуватися на знаннях європейської спадщини, спільного історичного шляху протягом двох тисячоліть.

Провідним інструментом об’єднання націй визнано мову. Стосовно загальних підходів до проблеми мови в Європі, стратегічним спрямуванням мовної політики на континенті є мультилінгвальність з перспективою оволодіння кожним європейцем трьома і більше мовами. У цих умовах учитель іноземної мови стає одним із найбільш необхідних, а дисципліна “Іноземна мова професійного спілкування” – у всіх типах навчальних закладів – однією із пріоритетних.

Європейський стиль мовної освіти передбачає два різновиди мовної компетенції у сфері вивчення іноземної мови: лінгвістичну та комунікативну.

Як відомо, лінгвістика – це наука про мову. Лінгвістична компетенція – це здатність будувати граматично правильні форми і синтаксичні структури, а також розуміти змістові відрізки мови та використовувати їх в тому значенні, в якому вони використовуються носіями мови. Лінгвістична компетенція є основним компонентом комунікативної компетенції. Без знання слів і правил формування граматичних форм та побудови осмислених фраз неможлива комунікація.

Вміння вільно, невимушено користуватися мовою у спілкуванні, тобто, передавати й обмінюватися думками в різноманітних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками, правильно використовувати систему мовленнєвих норм та вибирати комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування, – це поняття терміну “комунікативна компетентність особистості”.

Комунікативна змістова лінія спирається на мовленнєву діяльність, вироблення умінь аудіювання, читання, говоріння, письма.

Аудіювання – це розуміння сприйнятого на слух усного мовлення. Без аудіювання не може бути нормального говоріння. Аудіювання та говоріння – це два боки усного мовлення.

Говоріння вимагає формувань умін та навичок діалогічного та монологічного мовлення. Монолог – це безпосередньо спрямований до співрозмовника чи аудиторії організований вид усного мовлення, який передбачає висловлювання однієї особи. Основні типи монологічних висловлювань: опис, розповідь, роздум.

Діалогічне мовлення покликане формувати комунікативну компетентність особистості через діалог.

Важливим завданням курсу іноземної мови є навчання спонтанному мовленню.

Письмо як один з видів мовленнєвої діяльності передбачає написання робіт різного характеру. У ході письма ми формуємо навички з орфографії, пунктуації.

Усі ці види мовленнєвої діяльності рівноцінні та важливі у процесі підготовки майбутніх учителів.

Одним із важливих засобів розвитку культури професійного спілкування є переклад. Мовний переклад є складним, оскільки передбачає комбінований вид мовленнєвої діяльності, що вимагає від перекладача вибрати доцільне слово чи синтаксичну структуру, знайти відповідні мовні засоби для вираження думки українською чи іноземною мовою.

Оскільки іноземна мова має безпосереднє відношення до сучасного життя, то завдання викладача іноземної мови полягає в тому, щоб дати студентам – майбутнім учителям не тільки мовну підготовку, а й зорієнтувати їх у практичному використанні іноземної мови в техніці (працюючи з комп'ютером), науці (статті, монографії), і таким чином вивчати мову для життя і професійної діяльності.

Аналіз науково-педагогічної літератури [1; 3; 5; 6; 7], власного досвіду, досвіду викладачів-наставників доводить необхідність для фахівця володіння іноземними мовами, що розглядається як спосіб життя в діалозі культур, мов і релігій, а також як основа можливостей критичного розгляду інформації, що надається засобами масової інформації, рекламою, Інтернетом.

Метою освіти визнано не знання іноземної мови, а вміння нею користуватися. Провідною метою навчання іноземної мови на “пороговому” рівні визнають формування комунікативної компетенції, що має кілька складових: лінгвістичну, соціолінгвістичну, соціокультурну, стратегічну, соціальну та дискурсивну [6, 8].

Лінгвістична компетенція передбачає оволодіння певною сумою формальних знань і відповідних їм навичок, пов'язаних із різними

асpekтами мови: лексикою, фонетикою, граматикою. При цьому постає питання: які слова, граматичні структури необхідні людині того чи іншого віку, професії тощо для забезпечення нормальної взаємодії мовою, яка вивчається.

Соціолінгвістична компетенція – це здатність здійснювати вибір мовних форм, використовувати і перетворювати їх відповідно до контексту.

Мова відбиває особливості життя людей. Вивчаючи багатоманітність плану вираження, можна багато що зрозуміти і дізнатися про культуру країни мови, що вивчається. А це підводить до необхідності формування соціокультурної компетенції. Набуття соціокультурної компетенції не зводиться лише до формування глобальних уявлень про світ. Вона пропонує весь процес навчання іноземної мови.

Певні вміння й навички в організації мовлення, вміння вибудувати його логічно, послідовно й переконливо, ставити завдання й досягати поставленої мети – це вже новий рівень комунікативної компетенції, що у матеріалах Ради Європи названий стратегічним чи дискурсивним.

Останньою зі складових комунікативної компетенції, але жодним чином не останньою за значущістю є соціальна компетенція. Вона передбачає готовність і бажання взаємодіяти з іншими, впевненість у собі, а також уміння впоратися із ситуацією, що склалася.

Отже, національний стандарт вивчення іноземних мов характеризується пошуком таких новітніх підходів і методів навчання іноземних мов в умовах гуманізації освіти, реалізація яких виводить майбутніх учителів на міжкультурну взаємодію.

У контексті цієї тенденції постає проблема виховання полікультурної особистості, яка здатна сприймати й розуміти культурні особливості інших народів, що створює передумови для успішної взаємодії та взаємопроникнення інших культур. Ідея підходу до освіти й виховання з позицій взаємовпливу культур набула поширення в науці наприкінці минулого століття.

Саме фундаментальні ідеї діалогу культур М. Бахтіна [1], В. Біблера [2] та концепція інтегративного навчання мови та культури відповідних країн Ю. Пассова [7] є основою іншомовної підготовки майбутніх фахівців, оскільки іноземна мова в сучасних умовах інтенсивних міжнародних контактів стає важливим засобом узагальнення пізнання дійсності міжкультурної комунікації та взаємодії. Опановуючи іноземну мову, як невід'ємну частину

іншомовної культури в її діалозі з культурою рідною, особистість усвідомлює останню як частину світової культури.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, беззаперечною є роль іноземної мови з її інтегративним характером у розв'язанні об'єктивно сформованої проблеми адаптації молодого вчителя до нових умов інформаційного глобалізованого суспільства, оскільки разом із практичними завданнями з опанування іноземних мов, зокрема формування іншомовної комунікативної компетенції, іноземні мови в системі підготовки майбутніх учителів акумулюють в собі значний загальноосвітній, виховний та розвивальний потенціал, спрямований на підвищення рівня загальної та професійної культури, культури мислення, комунікації, готують до міжкультурної комунікації, тому що в процесі опанування іноземних мов студентів доведеться проникнути в іншу систему цінностей і життєвих орієнтирів та інтегрувати власну картину світу, власне світосприймання. Інакше кажучи, іноземні мови в системі підготовки майбутніх учителів забезпечують гармонійну взаємодію майбутнього вчителя із глобалізованим інформаційно-технологічним суспільством, уміння орієнтуватися в загальнокультурному та духовному контексті сучасного суспільства, здійснення діалогу культур.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні ролі і місця іноземної мови в системі гуманітарних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. *Эстетика словесного творчества*. Сост. С.Г.Бочаров. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
2. Библер В.С. *От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век*. – М.: Политиздат, 1990. – 413 с.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). [The National program “Education” (Ukraine XXI Century)] – К.: Райдуга, 1994. – С. 8–10.
4. Китайгородская Г.А. *Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам* М.: Издательство Московского университета, 1986. – 175 с.
5. *Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник для студ. вищ. закл. освіти / кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої*. – Вид. 2-ге, випр. і переробл. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.

6. *Навчальна програма з дисципліни “Англійська мова за професійним спрямуванням”* – Х.: КЗ “ХГПА” ХОР, 2015 – 25 с.

7. Пассов Е.И. *Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур*. – Липецк, 1998. – 160 с.

8. *Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г.Є.Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І.Зуєнко*. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.

REFERENCES

1. Bakhtin, M.M. (1979). *Estetika slovesnogo tvorchestva* [Aesthetics of verbal creativity]. Compiled by S. G. Bocharov. Moscow: Iskusstvo, 424 p. [in Russian].
2. Bibler, V.S. (1990). *Ot naukoucheniya – k logike kultury: Dva filosofskikh vvedeniya v dvadtsat pervyy vek* [From science teaching to the logic of culture: Two philosophical introductions to the 21st century]. Moscow: Politizdat, 413 p. [in Russian].
3. *Derzhavna natsionalna prohrama “Osvita” (Ukraina XXI stolittia)* (1994). [The National program “Education” (Ukraine XXI Century)]. Kyiv: Raiduha, pp. 8–10. [in Ukrainian].
4. Kitaygorodskaya, G.A. (1986). *Metodicheskie osnovy intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam* [Methodological grounds for intensive foreign language teaching]. Moscow, 175 p. [in Russian].
5. Nikolaieva, S.Iu. (2002). *Metodyka vykladanni inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh: pidruchnyk dlia stud. vyshch. zakl. osvity* [Methodology of foreign language teaching in comprehensive schools: textbook for students of higher pedagogical educational establishments]. Kyiv: Lenvit, 328 p. [in Ukrainian].
6. *Navchalna prohrama z dystsypliny “Anhliiska mova za profesiinym spilkuvanniam”* (2015). [Educational program “English for professional purposes”]. Kharkiv: KZ “KhHPA” KhOR, 25 p. [in Ukrainian].
7. Passov, Ye.I. (1998). *Kommunikativnoe inoyazychnoe obrazovanie. Kontseptsiya razvitiya individualnosti v dialoge kultur* [Communicative foreign language education. Conception of personality development in the dialogue of cultures]. Lipetsk, 160 p. [in Russian].
8. Bakaieva, H.Ie., Borysenko, O.A. & Zuienko, I.I. (2005). *Prohrama z anhliiskoi movy dlia profesiinoho spilkuvannia* [Program of the English language for professional communication]. Kyiv: Lenvit, 119 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.10.2017